

शेवट गोड व्हावा

आणि शेवटची वटकाच साधायची असते. जन्मभर यातायाती करावयाच्या, बरी वाईट कृत्ये करावयाची; कशासाठी? 'शेवटचा क्षण गोड व्हावा' म्हणूनच ना? परंतु ते भाग्य मात्र सर्वांच्या वाट्याला येत नाही.

गाधीजींचे सारे जीवन मानव सेवेच्या रूपाने देवसेवेला वाहिलेले. त्यांचे जीवन हे समर्पित जीवन होते. प्रत्येक कृत्य ते देवाच्या नावाने व देवासाठी करित होते. गाधीजीं म्हणजे भगवताच्या हातचे एक साधन होते. आपल्या सर्व सामर्थ्याचा सदुपयोग त्यांना मानवजातीच्या उद्धारासाठी केला, आणि जेव्हा त्यांच्या जीवनात शेवटचा क्षण आला तेव्हा राम, राम म्हणत त्यांनी या जगाचा निरोप घेतला. ते सतत देवाच्या सान्निध्याने होते व म्हणून तर त्यांनी शेवटचा क्षण साधला.

आम्ही देवाचे नाव ध्यायला लाजतो !

आणि आम्ही? आम्हाला देवाचे नाव ध्यायला वेळच नाही. आम्ही देवाचे नाव ध्यायला लाजतो. कोण काय म्हणेल याची घास्ती वाटते आम्हांला! देवाचे नाव घेतलेच तर ते ध्यायचे म्हणून घेतो. त्यात आमचे अंतःकरण नसते. ते नाव ओठावरचे ओठावरच रहाते. ते अंतःकरणाचा ठाव घेत नाही. मग त्यापासून जरूर तो लाभ कसा होणार आपणाला?

रामनामाने अंतःकरण उजळावे लागते. रोमरोमात ते भिनावे लागते. तेव्हा त्याचा इष्ट परिणाम घडून येतो.

अंतःकरणापासून आम्ही रामनाम घेतले व त्याने आपल्या अनरंगाचा ठाव घेतला तर त्या नावाचा विसर आपणास कधीही पडणार नाही.

आज जगात सर्वत्र अशांतता व प्रलय टिसून येत आहे; कारण आम्ही स्वतःला ओळखले नाही व इतरांचीही ओळख आपणास पटलेली नाही. ती पटली असती तर आम्ही एकमेकाशी भाडत व नसते तटे उपस्थित करित राहिलो नसतो. आम्हाला देवाचा विसर पडलेला आहे व त्यामुळे देवही आमच्यापासून दूर दूर गेलेला आहे.

देव अनंतरूपानी नटला आहे

देव एकमेव असला तरी अनंत रूपांनी नटलेला आहे; प्रत्येकाच्या अंतःकरणात त्याचे वास्तव्य आहे. ही गोष्ट जोपर्यंत आम्हाला पटली नाही व आम्ही पटवूक घेण्याचा घेण्याचा प्रयत्न केला नाही, तोपर्यंत हे असेच चालावयाचे.

या महान् तत्वाचा आम्हाला विसर पडला आहे व म्हणून 'रात्रदिन आम्हा युद्धाचा प्रसंग' अशी स्थिती वाट्यास आलेली आहे।

कोण कोणाला मारूं शकत नाही व कोणीही मरत नाही. जीवात्मा अमर आहे.
रामनामाचे महत्त्व कां ?

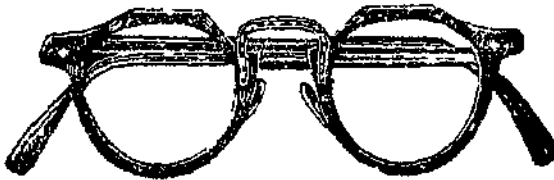
सर्वांनी रामनामावर श्रद्धा ठेवावी व स्वतःचे जीवन सुधारावें अशी महात्माजीची महत्वाकाक्षा होती. त्याचे कारण मग सर्वत्र शांतता, बंधुभाव व प्रेमभाव यांचें राज्य होईल व लोक सुखी होतील.

महात्माजीची प्रार्थनेवर, रामनामावर असीम श्रद्धा होती ! प्रार्थनेशिवाय त्याचा एकही क्षण गेला नाही. सर्व लोकांना रामनामाचा लाभ घडावा, सर्वांना त्या नावाची दीक्षा घ्यावी म्हणून ते सायप्रार्थना जेथे जात तेथे घडवून आणीत असत. व रामनामाच्या गजराने सारे वातावरण बुमडूमून सोडीत असत. यात त्याचा हेतू कोणता होता हे आपण आता तरी ओळखले पाहिजे.

दिव्य दृष्टीसाठी TELIGRAM — DIVYANETRA

शिसा ऑप्टिशियन्स (BOM DADAR)

[चक्षुष्यांचे व्यापारी]

याच्या येथे तज्ज्ञ डॉक्टराकडून डोळे मोफत तपासून उंची व टिकाऊ चष्मे माफक दराने मिळतात.
छविलदास रोड, दादर (W. R.), मुंबई २८

रामकथेचें महात्म्य

: लेखक :

आ प्पा रा व

रामायणासारख्या सुंदर काव्याची रचना करून त्याद्वारे वाल्मिकीने आर्यांचा सर्वोत्तम व उच्च आदर्श जगापुढे ठेविला आहे. या जगांत विविध नात्यांनी एकमेकांशी आपले संबंध जडतात. परंतु ते ते नाते, ती ती आपल्या वाट्यास आलेली भूमिका शोभवावी कशी व या जगांत कृतकृत्य कसे व्हावे याची शिक्षण, वाल्मिकीनी रामायणांत निरनिराळ्या नात्यांची वेगवेगळी पात्रे निर्माण करून दिली आहे.

त्यामुळे रामायण हा महाग्रंथ सर्वांना सर्वकाळी आदर्श होऊन रहाणारा आहे. हजारो वर्षे लोटली तरी त्या महाकाव्याची गोडी अवीट होऊन राहिली आहे. ते कितीही वेळा वाचा. त्याला शिळेपणा कधीच येत नाही. नेहमी ताजा सुगंध त्यातून दरवळत असतो. यामुळेच जगातील महाकाव्यांत त्याची प्रामुख्याने गणना केली जाते.

सारे कांही आदर्शवत्

दशरथच पहा ना. आदर्श पिता कसा असावा याचे उत्तम चित्र दशरथाच्या रूपाने खडे करण्यांत आले आहे. आदर्श माता कशी असावी याची खुणगांठ सुमित्रेच्या जीवनावरून बाधतां येते. आदर्श पुत्र कसा असावा व आदर्श राजा कसा असावा याचा उच्चांत उच्च आदर्श श्रीरामचंद्र प्रभूच्या रूपाने आपल्यापुढे उभा करण्यांत आलेला आहे. बंधू व मित्र कसा असावा, बंधुप्रेम कुठवर जाऊ शकते व केवढा त्याग करू शकते याचे सुंदर दर्शन आपणाला भरताच्या रूपाने घडते. अन्यायाशी असहकार करणारा आदर्श बंधू व सेवक लक्ष्मणासारखा कुठे पहायला मिळेल का ? आदर्श भक्त, आदर्श दास कसा असावा याचा सूर्तिमत दाखला म्हणजे हनुमानजी.

पत्नी कशी असावी तर सीतेसारखी. सीतामाईच्या रूपाने किती उच्च आदर्श त्रियापुढे ठेवण्यात आलेला आहे !

दुष्ट प्रवृत्तीचीहि पात्रे आहेत

है ब्राले मानवाच्या ठायी असणाऱ्या सद्भावनासंबंधी. सारीच माणसे अशी उच्च आदर्श शोभविणारी जगात नादत असती तर काय ? या भूवर स्वर्गच अवतरला असता ! परंतु प्रत्यक्ष व्यवहारांत आपण काय बरे पहातो ? जिकडे तिकडे विषम व भिन्न स्वभावार्ची व वृत्तीची माणसे. या जगात सैतानी व दुष्ट प्रवृत्तीची माणसे थोडी थोडकी का आहेत ? त्या दुष्टपणाचे नमुने तरी किती विविध व विस्मयकारक ! तो दुष्टपणा पाहून मन सुन्न होते ! अशा प्रकारची दुष्ट प्रवृत्तीची माणसेही वाल्मिकी मुनीनी रामायणाच्या द्वारे आपल्या पुढे ठेविली आहेत. दुष्टाचा शेवट दुःखातच व्हावयाचा !

मदाध माओचे काय होणार ?

कैकयी ! काय तिची इर्ष्या व महत्त्वाकांक्षा ! त्यापुढे तिला दुसरे काही दिसत नव्हते. साम्राज्यशाहीच्या मदाने मनुष्य कसा फुगून जातो, कसा आधळा बनतो, देव, धर्म या सर्वांना कसा गुडाळून ठेवतो व सर्व भक्षक कसा बनतो हे रावणाच्या रूपाने स्पष्ट करण्यात आले आहे. हा मद शेवटपर्यंत टिकू शकतो काय ? नाही. साम्राज्यमदाने धुद झालेल्या कोणाचाही मद, गर्व वा अहंकार आजवर टिकू शकला नाही. त्याच्या वाट्याला एक दिवस सर्वस्व नागाचा घेतोच घेतो. 'मना साग वा रावणा काय झाले ? असा रामदासस्वामीनी मनाला प्रश्न विचारला आहे. मदाध हिटलरचे काय झाले ?' आणि जे त्याचे आले तेच शेवटी साम्राज्यतुष्णेने बेफामपणे वागणाऱ्या व मित्रराष्ट्रांच्या पाठीत खंजीर खुपसणाऱ्या चीनच्या मदाध माओचे होणार आहे !

है भविष्य अटळ आहे. ने वर्तविण्यासाठी कोणत्याही भविष्यवाद्याची जरूरी नाही.

राम राहिले-रावण लयाला नेले !

या जगात हजारो वर्षापूर्वी रावण नादत होते. त्या वृत्तीची माणसे आज का कमी आहेत ? आजही आपल्या सभोवार रावणाचे राज्य चालू आहे, परंतु ते टिकणारे नाही. ते एक दिवस कोलमडून पडणार आहे. त्याला शाश्वती नाही. मग टिकणारे राज्य कोणते ? रामराज्य ! ज्याच्या पाठीशी सदाचार आहे, ज्याची उभारणी न्यायाच्या पायावर झाली आहे, जेथे मानवता वास करित आहे, जेथे धर्म आहे, न्याय आहे व नीति आहे तेच राज्य चिरंतन काळ टिकू शकते.

वाल्मिकी एक रावण निर्माण करून व शेवटी त्याच्या ललाटी काय लिहिले असते हे सांगून तेवढ्यावर थांबता नाही. जगात दुष्टपणासुद्धा नाना प्रकारचा असतो व तो नाना प्रकारे थैमान घालीत असतो.

कोणाला आपल्या शारीरिक बलाचा गर्व वाटत असतो. त्यापुढे त्याला सारे जग तुच्छ वाटत असते ! वालीला अशाच प्रकारच्या अहंकार झालेला होता. त्याचा शेवट अखेरीस काय बरे झाला ? सुग्रीव म्हणजे परावल्कीपणा ! त्यामुळे मनुष्य कसा निर्बल बनतो व असहाय्य होतो हे पहायला मिळते.

मारिच कसा आहे ? त्याला अन्यायाची मारी चीट, चीडच नव्हे तर आत्यंतिक तिरस्कार ! परंतु त्याचा प्रतिकार करण्याचे सामर्थ्य त्याच्याठायी नव्हते त्याच्यात हिमन नव्हती. हा दोषच होय. अन्यायाची कंयळ चीड आली म्हणजे तेवढ्यावर आपले कर्तव्य संपत नाही. त्याचा प्रतिकार करता आला पाहिजे.

या जगात झोपाळ, आयतखाऊ व आळशी माणसे किती तरी असतात. त्यांना त्या पलिकडे दुसरे तिसरे काही एक सुचत नाही.

कुंभकर्णाची वृत्ति पहा !

इंद्रजित म्हणजे आसुरी संपत्तीचा अग्रवृत्त ! शूरवीर परंतु आसुरी भावना चिकटलेली ! त्याचा शेवट काय व्हायचा तोच झाला.

राजा कसा असावा ?

राजा कसा असावा याचे सुंदर चित्रण वाल्मिकी मुनींनी रामायणात केले आहे. राजाला राजसिंहासन मिळते ते कशासाठी ? स्वतःच्या सुखोपभोगासाठी का ? प्रजे कडून करभार उकळायचा आणि त्याचा विनियोग स्वतःच्या सुखोपभोगासाठी करावयाचा !

आज भारतातील राजसिंहासने झाडून सारी रिकामी पडलेली आहेत ! याचे प्रमुख कारण म्हणजे राजेलोकानी आपले कर्तव्य ओळखले नाही; त्यांनी आपल्या राज्याधिकाराचा दुरुपयोग प्रजेला पिळून काढून स्वतःचा तळीराम मार करण्याकडे केला ! याला अपवाद काही राजसिंहासने होती. नाही असे नाही, परंतु ती फार थोडी ! सुक्याबरोबर ओलेही जळते म्हणतात ना ? तशी ती जळून खाक झाली ! ती जळून खाक झाली तरी कीर्तिरूपाने ती अमर होऊन राहिली आहेत. जगणें मरणे हे का कोणाच्या हातचें आहे ? परंतु मरणातही अमरत्व असतें हें विसरून चालणार नाही.

श्रीरामचंद्र म्हणजे आदर्श राजा

प्रजेच्या कल्याणासाठी, सर्वांगीण विकासासाठी जगणारा तो खरा राजा.

त्याने प्रजेचे पिता, प्रजेचा सेवक बनले पाहिजे. म्हणजे प्रजा त्याला मस्तकावर घेऊन नाचल्याशिवाय रहाणार नाही. प्रजेकडून मानाचा मुजरा मिळविणे यांतच राजाची इति कर्तव्यता आहे. राजाने प्रजेच्या अंतःकरणांत बहुमानाचे स्थान मिळविले पाहिजे. त्याने प्रजेच्या सुखासाठी सदैव झटत राहिले पाहिजे. तेथे धर्माला, न्यायाला व नीतीला अधिष्ठान असले पाहिजे.

श्रीरामचंद्र हा अशा प्रकारचा आदर्श राजा होता. त्याने स्वतःच्या सुखाची कधीही पर्वा केली नाही. प्रजा रंजन, प्रजा पालन, प्रजेचे सुख व समृद्धि हेच त्याने आपले सर्वस्व मानिले. प्रसंग आला तेव्हा स्वतःच्या प्राणाहून प्रिय पत्नीचाही त्याग करायला त्याने मार्गे पुढे पाहिले नाही !

सर्वापुढे उच्च आदर्श

रामायणातील बारीकसारीक गोष्टीही किती सुंदरतेने रगविण्यात आल्या आहेत. राजाने एक पत्नी व्रत पाळून प्रजेपुढे तो उच्च आदर्श ठेविला पाहिजे. राम व जनक हे जांवई सासरे. किती गोड संबंध होता तो ! कौसल्या व सीता. सासू आणि सून किती आदर्श नाते होती तें !

अशारीतीने रामायणातील सर्व पात्रे म्हणजे कालच्याच नव्हे तर आजच्याही काळांत वावरणारी आहेत. आणि त्यामुळेच मानवी मनावर त्याचा चिरकालीन ठसा उमटू शकतो,

ज्या काळात रामायणाची रचना झाली व ज्या काळात रामराजा होऊन गेला त्या काळास हजारो वर्षे होऊन गेली. तरीही भारतीय जनता रामाचे पुण्यस्मरण, रामाचा जयत्युत्सव भक्तिभावाने आजही त्याच उत्साहाने करीत आहे व पुढेही करील.

श्रीसाईबाबांनी शिरडी येथील उत्सवात श्रीरामजयत्युत्सवास अग्रपूजेचा मान दिला व वर्षानुवर्ष तो उत्सव त्या पुण्यक्षेत्रात वाढत्या समारोहाने चालू आहे तो उगाच नाही.

उवा घालविण्यासाठी खात्रीलायक ठरलेले 'लायसॉफ तेल' वापरा.

गिरगांव : बापट ब्रदर्स — दादर : वसंत फॉर्मसी

रामभक्त तुळसीदास

उत्तरदेशामध्ये हस्तिनापूर या नावाचे एक शहर होतें त्याठिकाणी आत्माराम या नांवाचा एक कनोजी ब्राह्मण राहत असे. तो मोठा चतुर अमून बादशाहाच्या नोकरीत तत्पर होता. त्याचे शहणपण पाहून बादशाहा त्याच्यावर प्रमत्त असे. या आत्मारामाच्या पोटाच तुळसीदासाचा जन्म झाला. कलियुगामध्ये मनुष्याच्या आचारात बहुत दोष उत्पन्न झाले आहेत असे पाहून लोकाना भजनमार्गाने त्याच्या करिता वाल्मिकीऋषीस मृत्युलोकां अवतार धारणा करण्याबद्दल परमेश्वराची आज्ञा झाली. त्याप्रमाणे त्या आद्य कवीनेच हा तुळसीदासाचा अवतार धारण केला. अशी तुळसीदासाबद्दलची पुराणातरी आख्या आहे. तुळसीदासाचें मांजीवघन झाल्यानंतर त्यास बारा वर्षे ब्रह्मचारी ठेवून आत्मारामानें त्याच्याकडून विधियुक्त स्नानसध्या व वेदाध्ययन करविलें. तुळसीदासास तारुण्यदशा आली असे पाहून आत्मारामानें त्याचा विवाह केला. तुळसीदासाच्या बायकोचें नाव देवीममता असे होते. त्या दंष्ट्रांमध्ये अस्खलित प्रेम बसत होते. तुळसीदासास बायकोवाचून एक क्षणभरही चैन पडत नसे. देवीममता ही पतिनिष्ठ असून पतिव्रतेच्या आचरणाने सपन्न होती.

ममताईने माहेर गाठले

आत्मारामाने तुळसीदास कर्तासवर्ता झालासे पाहून त्याला बादशाही नोकरीत घातले. कोणी एके प्रसर्गी तुळसीदास बादशाहाच्या स्वारीबरोबर दूरगावा हिंडत असताना ममताईस माहेराहून बोलावणे आलें. तुळसीदास घरी परत येण्यापूर्वीच मी माहेराहून परत येईन असे कवूल करून ममताई सासुसासऱ्याच्या अनुजेनें माहेरपणाम गेली. योगायोग असा जन्म आला की, ममताई माहेरीं गेली त्याचदिवशी सध्याकाळी तुळसीदास स्वारीहून घरी परत आले. घरामध्ये कुटुंब कोटे दिसत नाहीत पाहून त्यानी त्यासंबंधी चौकशी केली तो त्यांना ममताई माहेरी गेल्याचे समजून आलें बायकोच्या भेटीस आतुर झालेल्या तुळसीदासांची अशी ही निराशा झाल्यामुळे त्यांना मुळीच चैन पडेना. रात्री आंथरुणावर पडल्यानंतर तुळसीदासांना मुळीच झोप कसली ती येईना. विरहव्यथेनें व्याकूल होऊन तुळसीदास तसेंच उठले आणि त्यांनी स्वशूर-

गृही जाण्याचा बेत ठरविला. रात्रीच्या रात्री पाच कोस वाट तुडवून तुळशीदास सासुरवाडीच्या दरवाजात येऊन दाखल झाले. त्यांनी दाराला धक्का देऊन पाहिला पण दरवाजा बंद होता. चोहोकडे सर्वत्र सामसूम होते. आपण इतक्या रात्री मार्गक्रमण करून येथवर आलो पण आता आपला वाड्यात शिरकाव कसा होतो या विवचनेत ते वाड्याच्या मजल्याकडे पाहू लागले. तो माडीच्या खिडकीतून एक दोर खाली सुटला आहे असे त्यांच्या लक्षात आले. त्याचे सर्व चित्त ममताईच्या आलिंगनसौख्याकडे वेधून राहिले असल्याने त्यांनी निःशंकपणाने तो दोर धरून खिडकीवाटे मंदिरामध्ये गमन केले. माणसाची चाहूल लागतांच सेवक लोक जागे झाले. परंतु, तुळशीदासास पाहून ते नुसते विस्मयान्वित होऊन राहिले. सेवकाकडून प्रथमतः ममताईला हे वृत्त कळविण्यात आले.

गृहप्रवेश कसा झाला ?

ममतादेवीने भ्रताराची मूर्ति पाहून आश्चर्य प्रदर्शित केले. ममताईने लागलीच प्रश्न केला की ' आपणास वियोगदुःख असह्य होऊन आपण इकडे आला यात काही नवल नाही. पण इतक्या रात्री मंदिरामध्ये आपण शिरकाव कसा झाला ? ' यावर तुळशीदासांनी खरस वृत्तात सांगितला. खिडकीत लोबत असलेल्या दोराचे वर्तमान खरे को खोटे याची प्रचीति पाहण्याकारता ममताई सर्व सेवकासहवर्तमान पुढील उपरीच्या खिडकीकडे गेली. दिव्याच्या उजेडात खिडकीची पाहणी केली तो त्या ठिकाणी दोर नसून त्याच्या ऐवजी एक लावच लाब कृष्णसर्प खिडकीतून खाली लोबत आहे असे सर्वांच्या पाहण्यात आले. तुळशीदास दोर समजून त्या भुजगास धरूनच माडीवर चढले अशी खात्री होऊन ममताई आपल्या भ्रतारासह आपल्या एकात मंदिरात गेली. बायकोच्या नादामुळे तुळशीदासाची जी निर्भान स्थिति झाली ती ध्यानात घेऊन ममताई आपल्या प्रियकरास म्हणाली, " हे प्राणनाथ, आपले मज- वर निस्सीम प्रेम आहे यात शकाच नाही. विषयप्रेमाच्या मोहाने तुम्हीं सर्प धरिला खरा. पण तो जर तुम्हास डसला असता तर तुमचा व्यर्थ अंत झाला असता. आपण चतुर, शहाणे म्हणविता, पण आपणाजवळ विवेक नाही. आपण अज्ञानमदाने धुद आहा तुमचे जन्मदांत आइत्राप जवळ असता त्याचा त्याग करून तुम्ही विषयाकरिता एवढ्या रात्री पाच कोस जमीन तुडवून येथे घावत आला आणि बेदर्दपणे सापाला धरून माडी चढलात. असा हा बदर्दपणा परमेश्वरप्राप्तीकरिता स्वीकारिला तर जन्माचे सार्थक तरी होईल तुम्हाला स्त्री-म-लुब्ध बनला आहां. पण ही स्त्रीकाम तुम्हाला चकवील. रावण, इंद्र इत्यादींचा नाश स्त्रीमोहामुळेच झाला. हृदयामध्ये वास्तव्य करणारा आत्मा न ओळखिता तुम्ही स्त्रीकाम धरून विषयामध्ये भ्रात होतां हे अज्ञान होय. पुत्र, दारा, संपत्ति यावर जशी प्राण्याची आसक्ति असते त्याप्रमाणे सकळ-विश्राम-श्री-राम

—१५५* * * * *

स्वर्गावर आसनि
ऐकून तुळशीदास
म्हणून प्रणाम के
वालिमकी असल
जनाना भजनमा

दास तेथून उठून

तुळशीदासाच

भागीरथी

अन्न वर्ज केले, त

अयोध्यावासी

तुळशीदासांनी प

चाह् होती त्या व

येताना राहिलेले

बलवत्तर पिशाच्च

उदकपान केल्या

झाले, रामदर्शन

विस्मय पावले

केला. कल्पतरूच

इच्छेने गिरि-वि

ऐवजी पिशाच-
दाखविली, तेव्हा

आपण विचक्षण

नीचपदार्थांचिही

अड्हेर करू नये.

करणे उचितच

पिशाच्याचे प्र

कार्यसाध

प्रतिपादन दासा

त्या पिशाच्याकड

करण्यास जातो

बसतो तो आपण

त्या पिशाच्चाकडून समजल्या. त्याप्रमाणे तुळशीदास दुसऱ्या दिवशी पुराणाला गेले. त्यांनी वक्षणे नीट न्याहाळून पाहून वृद्ध ब्राह्मणास ओळखिले. हरयेनमः होऊन सर्व मंडळी जिकडल्या तिकडे गेल्यावर तुळशीदासांनी त्या वृद्धब्राह्मणाच्या भागोभाग धमन केले. नगराबाहेर पडताच दासांनी ब्राह्मणाचे पाय धरिले. ब्राह्मणाने दीन-ध्वराने आश्चर्य दर्शविले. दासांनी त्याच्या पायाला घट्ट मिठी मारून विनंती केली की, “आपण साक्षात् रामभक्त मारुती आहां. आपण आता मजवर रामदर्शनाचा अनुग्रह करावा.” तुळशीदास हा साक्षात् वाल्मिकी आहे असे जाणून मारुतींनी त्यास उठवून पोटाशी धरिले आणि रामदर्शनाचा योग घडवून आणण्याचे आश्वासन देऊन वायुकुमार अदृश्य झाले. मारुतीच्या विनंतीवरून श्रोरामचंद्रांनी तुळशीदासास दर्शन देण्याकरिता फकिराचा वेष घेऊन त्याच्या आश्रमा-वरून गमन केले. तुळशीदासांनी तो फकीर पाहिला, पण तो कोणी सामान्य बवन असेल असे धरून चालून तुळशीदासांनी त्याचा मोठासा विचार केला नाही. कांहीं वेळाने मारुतीरायाने तुळशीदासाची गाठ घेऊन त्याला रामदर्शनाबद्दल प्रश्न केला त्या फकिराचीही आठवण करून पाहिली; पण तुळशीदासांनी रामचंद्रास जाणले नाही असे समजून कपिराय बोलला ‘चालता चालता हाताला परीस लागत असता तुम्ही जर तो दगड म्हणून फेकून दिला तर त्याला दुसऱ्यांनी काय करावे? राजहसाची टोळी टोळी दृष्टीस पडली असता तुम्ही जर त्यांना कावळे समजून दगड माराल तर ते तुमचे दुर्भाग्य हाय. प्रत्यक्ष रामचंद्रांनी अविधरूपाने तुमच्या आश्रमावरून गमन केले असता तुम्ही त्यांना सामान्य फकीर समजून स्वस्थ बसला तर त्यांत आमचा काय दोष आहे?’ मारुतीरायाने हे भाषण ऐकून तुळशीदास बोलले “स्वामी; आपण मला दोष लाविता पण त्यात माझी चूक नाही. परमात्म्याचा भागच असा आहे की, तो विश्वव्यापी असून अगोचर आहे, नीरापासूनच जरी धीराची उत्पत्ती आहे तरी क्षीर म्हणून नीर घेता येत नाही. पृथ्वीतलावरील सर्व पाणी तेथून एकच होय. तरीपण चातक या भूमीवरील उदकाचा स्वीकार करित नाहीत, त्याप्रमाणे सर्व विश्वांत रामस्वरूप कोदातून राहिले आहे तरी श्रोरामोपासक वाल्मीकीने वर्णिलेल्या ध्यानावाचून अन्य ध्यान मानीत नाहीत.’ दासाचे हे श्रद्धापूर्ण भाषण ऐकून मारुती सतुष्ट झाले. त्यांनी दासाना परमेश्वराचे सगुण रूप दाखविण्याचे वचन दिले आणि ते अदृश्य झाले. पुढे काहीं काळाने त्या अंजनीतनयाच्या कृपेने दासाना रामचंद्रांनी दर्शन दिले. डोक्यावर देदीप्यमान मुगुट घातला आहे, पीतांबर धारण केला आहे, हातामध्ये धनुष्यबाण धरिला आहे अशा प्रकारची वनःश्यामवर्णी रामचंद्राची मूर्ति पाहून तुळशीदास सद्बदित झाले. दासांनी प्रभु-चरणा-वर मस्तक ठेविले. देवांनी दासाला उचलून पोटाशी धरिले, आणि कलियुगामध्ये योगादिसाधनें व्यर्थ आहेत. असे सांगून दासाना नाममाहिमा प्रकट करून जनतेला भक्तिमार्गाला लावण्याची अनुज्ञा देऊन प्रभु गुप्त झाले.

-- १६ ****

महान्म वाढल
हा सर्व
सोठसोठे श्रीमा
अलकार देऊन
भाग्याने दासान
तिन्ही काळ प्रा
हर्षशोकापामून
रात्रीच्या प्रहरी
रात्री भाविक
हवतन्हेच्या वेळ
उघडाच असे,
दरवाजे बंद कर
दोन चोरांची
कोणत्या
रुज्यानी भरलेल
चोरी करण्याक
सुवर्णपात्रे पदर
द्वाराशी आले
धनुर्धर रखवालय
मिषाने ते दोघे
ते चकित झाले.
आपण निघून ज
ते चोरून दारात
पडत, अखेर अ
ने तस्कर मिस्तळ
पाहून त्या वामर
देऊन ते दुळ
मस्तके टेविली.
वृत्तात दासाना
याबद्दल दासानी
तेव्हा त्यांतील स
मरून आले. अ

—श्री

केले

चरण

केला

त्या म

अटक

सात्वि

तयार

परिस

होते,

अपाय

दासा

अखेर

राम

आश्र

तुळर

सकल

येऊन

चौक

मला

त्याल

मनुष

ब्रह्मण

सागि

प्रथम

झाले

पिता

अज

प्रत्यक्ष

या ब

आहे

ब्राम्हणांचे आव्हान

तुळशीदासाचें व्याख्यान ऐकून ब्राम्हण बोलले 'आपलें म्हणणें यथार्थ असेल; पण आम्हास साक्षात्कार पाहिजे. मोहऱ्याचा खरे खोटेंपणा पाहण्यास त्याला सूत गुडाळून अग्नीत टाकतात, त्याप्रमाणें तुम्ही जर एवढी नामप्रौढी गाता तर आम्हास नामसामर्थ्याची प्रत्यक्ष प्रचीत दाखवा. विश्वेश्वराच्या देवळातील नंदीस नैवेद्य दाखवून तुम्ही नामप्रभावाने जर तो नैवेद्य नंदीकडून खाऊन दाखवाल तरच आम्ही तुमचे नामस्तोत्र खरे मानून या ब्राम्हणासमवेत भोजन करू.'"

ब्राम्हणांचे म्हणणें दासानीं मान्य केले. तुळशीदास हातात अन्नपात्र घेऊन सर्व ब्राम्हणांसह विश्वेश्वराच्या देवळात गेले. दासानी अन्नपात्र नदीपुढें ठेवून ईश्वराची प्रार्थना केली की, 'हें चंद्रमौळी, मृडानीवरा, हे त्रिपुरारी, मज दीनाची विनती मान्य कर. तू महादारुणविष प्राशन केल्याकारणानें तुझ्या अंगाचा जो भडका उडाला तो जर राम-नामाच्या योगानें शांत झाला असेल तर या नदीला नैवेद्य भक्षण करण्याची अनुज्ञा दे.'

दासासारख्या सत्वशील भक्ताची प्रार्थना ऐकताच विश्वनाथ संतुष्ट झाला. सर्व लोक पाहत असतां तो पाषाण-नंदी उठून उभा राहिला. त्यानें आरंभी निश्वास सोडून संपूर्ण भक्षण करून अखेर पत्रावळही खाऊन टाकली. हा भक्तचमत्कार पाहून सर्वत्र तटस्थपणा उत्पन्न झाला. सर्वजण तुळशीदासाना साष्टांग नमस्कार घालूं लागले, सर्वांच्या मुखातून तुळशीदासाबद्दल धन्यवाद निघूं लागले. सर्वत्र परत येऊन ब्रह्महत्यारी ब्राम्हणांसह सर्वांचे एका पंक्तीत भोजन झालें. सर्वत्र आनंदीआनंद झाला. त्या दिवसापासून वाराणशी नगरींत चोहोंकडे हरिनामाचा गजर उसळून राहिला. हरिलीलेच्या भजनांत बरेच दिवस लोटल्यानंतर त्याच वाराणशीमध्ये एक अद्भुत चमत्कार घडला.

पतिव्रतेला आशीर्वाद

जैतपाळ या नावाचा कोणीएक सावकार मरण पावला. त्याची स्त्री महान पतिव्रता होती. तिनें लागलीच सती जाण्याचा निश्चय केला. जैतपाळाची प्रेतयात्रा तुळशीदासांच्या गुंफेवरून चालली. सहगमनापूर्वीं दासाना नमस्कार करण्याकरितां ती सती गुंफेमध्ये शिरली. तिने दासाना नमस्कार केला. दासानी तिला 'अष्टपुत्रा सौभाग्यवतीभव' असा आशीर्वाद दिला. मंगलकारक आशीर्वाद ऐकून सती हात जोडून दासाना म्हणाली, "माझा पति नुकताच मृत झाला असून मी सहगमनाकरिता चाललें आहे." तिचे भाषण ऐकतांच दास चकित झाले. पण आपण जें बोललो तें सत्यच झालें पाहिजे अशा निर्धारानें तुळशीदास जैतपाळाच्या प्रेताजवळ गेले. त्या विष्णुभक्ताच्या दिव्य दृष्टीनें जैतपाळ जिवंत होऊन उठून बसला. हा चमत्कार पाहून सर्वजण आश्चर्यचकित

ले. दास आपल्या आश्रमात परत गेले. जैतपालही आपल्या स्त्रियेसह आश्रमात
रून दासाच्या पायावर लोळू लागले.

तुळशीदासाच्या भक्ती-सामर्थ्यामुळे पापाणनदीने नैवेद्य खाल्ला व जैतपाळाचे
जीवन झाले हा लोकौकिक हस्तिनापूरच्या बादशहाच्या कानावर गेला. बादशहाने
मानस तुळशादासाना राजधानीस आणण्याचा हुकूम केला. प्रधानाने लागलीच
तुळशीदासाकडे पालखी देऊन सेवक पाठविले. तुळशीदासाकडे सेवकसमूह येऊन पोच-
ताच दास पालखात बसून हस्तनापुरास आले. राजाने दासाना आपल्या सिंहासनावर
बसविले. त्याची षोडशोपचारे पूजा करून राजा बोलला, 'आपण अद्भुत सामर्थ्याने
प्रकृत आहे. आपली अघटित कर्णी ऐकून आपण आम्हास देवतुल्य वाटता.'
दासाच्या भाषणावर दास नम्रतेने बोलले, 'हा सर्व प्रभाव श्रीराम-नामाचा आहे.'
राजाने बादशहाने रामदर्शन करविण्याबद्दल आग्रह धारला. ज्या श्रीरामचद्राबद्दल
तुळशीदास एवढा अभिमान दर्शवितात त्या रामचद्राचे दर्शन करविल्याखेरीज बादशहा
तुळशीदासास जाऊ देईना. त्याने सेवकजनाना तसे हुकूम सोडून बादशहा आपल्या
द्वारात चालता झाला. तुळशीदासानी हा सकटाचा प्रसंग जाणून हनुमानाचे
पूजन केले. मारुतीरायाची स्वारी दासापुढे प्रकट झाली. तुळशीदासाचा सर्व
जकूर त्याच्या तोंडाने ऐकून घेऊन मारुतीने आपले सर्व वानरसैन्य पाचारण
केले. हस्तनापुरात चोहोकडे वानरमय होऊन गेले. राजाला साक्ष दाखविण्या-
साठी त्या कपीगणानी अनेक चेष्टा आरंभिल्या. मोठाले वृक्ष उपटून ते
गणसावर टाकून देण्याचा त्या वानरानी सपाटा चालविला. वानरानी कोणाचे कान
हले? कोणाची नाके ओरबडली. पाणी आणण्याकरिता गगेवर जाणाऱ्या बायकाची
ही हिरावून घेऊन ती वानरानी पाण्यात टाकून दिली. राम-भजन-विमुख अमै
त, कधीहि अन्नदान न करणारे शेटसावकार यांचा वानरानी बहुतप्रकारे छळ
चालविला. राजस्त्रियाच्या अंगावर दीर्घ शका करून वानरानी त्याची मोठी विटंबना
आरंभिली.

बादशहा उमजला !

वानरानी शहरामध्ये प्रळय माडिला. वानरानी माडिलेला उच्छेद बंद पाडण्या-
साठी राजसेवकानी हजारो प्रयत्न केले, पण त्याचा उपाय थकला. वानरसैन्य
जिक्य झाले. बादशहा चिंताक्रांत झाला. त्या समयी कोणी सज्जनानी बादशहाला
संगितले की, "आपणाकडून जो तुळशीदासाचा छळ होत आहे त्याचाच
हा सर्व परिणाम असावा" बादशहालाही ही कल्पना खरी वाटली.
बादशहाला लागलीच दुर्वास आणि अंबरीष यांचे आख्यान आठवले. बादशहाला
आश्वासन वाटला. तो बद्धाजुलीने दासांपुढे येऊन उभा राहिला आणि बोलू लागला

‘हैं महासमर्थ भगवद्भक्त; द्रौपदीच्या छलामुळें जशी दुर्योधनाची गति झाली तशीच माझी अवस्था होण्याचा रंग दिसतो. हैं वानर-सैन्य आपण आता आवरून घ्या. नगरामध्ये प्रलय होत आहे. आपली मला पूर्ण साक्ष पटली.’ बादशहा अगदी घाबरला आहेसे पाहून दास म्हणाले, ‘राजा; तुम्हा रामदर्शनाचा हेतु आहे. तो पूर्ण करण्याकरिता प्रभु रामचंद्र येणार आहेत. त्यांनी आपल्या अठरा पद्म दळातून हे वानर सैन्य पुढें पाठवून दिलें. मननापूर्वी श्रवणभक्ति-उत्पन्न होतें; किंवा ज्याप्रमाणें साक्षात्कारापूर्वी निदिध्यास प्रकट व्हावा लागतो त्याप्रमाणें रामचंद्राच्या आगमनापूर्वी हें वानर-दळ प्राप्त झाले आहे.’ हें उत्तर ऐकतांच बादशहा थक्क झाला. एवढें वानरसैन्य जर इतका प्रलय करते तर अठरा पद्म सैन्य प्राप्त झालें असता हलकलोल उडेल असे जाणून बादशहा दासापुढे नम्र होऊन सैन्य आटपण्याची विनंति करू लागला त्याची विनयसपन्नता पाहून दासानीं आपल्या आज्ञेने वानर-सैन्य नाहीसे केलें. बादशहानें दासांची पूजा करून त्यांना स्वच्छेनें गमन करण्याची परवानगी दिली.

रामभक्ताचा महिमा

तुळशीदास तेथून निघाले तो गोकुळ, वृंदावन यांच्या यात्रा करीत करीत मथुरेस आले. त्या ठिकाणीं श्रीकृष्णाचे दर्शन करून सर्व संतजनाना भेटले. त्या ठिकाणीं प्रियादास नावाच्या संतचरित्रकाराची व दासाची भेट झाली. प्रियादासानें कलियुगातील सताची चरित्रे लिहून ‘संतचरित्रें’ या नांवाचा ग्रंथ केला होता. तो ग्रंथ संस्कृत होता. त्यामध्ये त्यानें सर्व संतांची चरित्रें लिहिली होती, पण दासाचें चरित्र लिहिणें नव्हतें. प्रियादासाच्या ग्रंथाची हकीगत तुळशीदासास कळली. त्यांनीं सर्व सत-मडळीं दासाच्या ग्रंथाचे वाचन करण्याचें ठरविले. त्यामध्ये तुळशीदासाचें चरित्र नाहीसे ध्यानात येऊन प्रियादास चिंताक्रांत झाला. पण असा काही विलक्षण प्रकार घडला की, ग्रंथ वाचन चालले असतां त्यामध्ये तुळशीदासांचे चरित्र लिहिलेले आढळून आलें. प्रियादासानें आपण तें चरित्र मुळीच लिहिणें नसल्याचे सांगितलें. तेव्हा सर्व संतजन तुळशीदासाकडे टक लावून पाहूं लागले. दासानीं आपल्या चरित्राचें हस्ताक्षर पाहून सांगितलें. ‘हें कृत्य प्रत्यक्ष रामचंद्रांनींच केलें आहे.’ इतर संताना देखील लेखनातील अक्षराचा दिव्यपणा पाहून दासाची कल्पना खरी वाटली. विष्णुभक्ताचा महिमा काहीं अपूर्व आहे याबद्दल सर्व जनतेची खात्री पटली. जो साक्षात् वाल्मिकीचा अवतार, ज्याच्यावर श्रीरामचंद्राची पूर्ण कृपा, प्रियादासाच्या ग्रंथातील कमीपणा नाहीसा करण्याच्या हेतूनें ज्याचें चरित्र लिहिण्याकरिता प्रत्यक्ष रामचंद्रानी गुप्तपणानें हातात लेखणी धारण केली त्या संत-जनशिरोमणी तुळशीदासाच्या स्मरणानें सर्व पातकें दग्ध होतील याचा कोणास तरी सशय राहिल काय ? त्या महापुरुषाचें जें चरित्र साक्षात् रामचंद्रांनीं वर्णन करून ठेविले आहे त्याचें सद्भावानें श्रवण करणारास श्रीरामचंद्राचे दर्शन घडेल यात संदेहच नको.

रामनाम हाच आधार ! लेखक : विवेक

रामनामांत केवढी तरी जादू भरलेली आहे. ते भारलेले शब्द आहेत. एका महापुरुषाच्या पुण्याईने व सत्कृतींनी ते शब्द भारलेले आहेत. त्यांनी आजवर अनेकांना आधार दिलेला आहे. आम्हीही तो आधार घेऊं या.

आम्हांला संकटप्रसर्गी रामनामाची आठवण होते. जशी आईची तशी रामाची. रामनामांत केवढी जादू सामावली आहे ! रामनाम हें पुण्यकारक व शुभफलदायक ठरून राहिले आहे. मनुष्य गरीब व श्रीमंत कसाही असो. रामनाम घेतल्याने त्याला एक प्रकारचा आधार वाटतो. तें जादूने भारलेले नांव आहे ! जादू आहे त्यांत ?

रामनामांतील किमया

त्या पुण्यपुरुषानें, खुकुलतिलकानें आपल्या सत्कृत्यांनी व आपल्या आदर्श गुणानें त्या नावात जादू भरून ठेविली आहे. हातांत माती घेतली तरी आजच्या काळांतही (म्हणजे सुवर्ण निर्वेधाच्या) त्याचें सोने व्हावें अशी किमया आहे त्या नावात ! संत तुळसीदास, अजामील आणि कितीतरी संतमहात्मे या नांवामुळें तरले, कट पार झाले, भगवत्चरण त्यांनी आपलेसे केले.

रामनामात सर्व कांहीं आहे. तुम्हांला सुख, समाधान व आनंद देणारें हें नांव आहे. जो जो हिंदु म्हणून आहे त्या त्या प्रत्येकाला त्या नावाचा भनादि काळापासून आधार वाटत आला आहे. रामनाम हें त्याच्या रक्तमासांत मिळून गेलें आहे.

वर्षांमागून वर्षें लोटतील. युगांमागून युगें येतील व जातील. परंतु रामनामाची गैदी तीळभरही कमी न होता ती सतत वाढतच राहिल. कारण दुःखिताचें दुःख दूर करण्याचें व हा संसारसागर सुखेनैव तरून जाण्याचें अमाप सामर्थ्य त्या दोन शब्दांत आहे.

दोन राष्ट्रपुरुषांचा आदर्श

रामनामाची महती आजवर कित्येकांनी गायिली. परंतु अशावेळीं आधुनिक कोळांतील दोन राष्ट्र पुरुषांचें रामनामाच्या बाबतीत स्मरण झाल्याशिवाय

रहात नाही. कोण ते राष्ट्र पुरुष ? पहिले आमचे राष्ट्रपिताजी महात्मा गांधी आणि दुसरे नुकतेच दिवंगत झालेले राष्ट्राध्यक्ष डॉ. राजेंद्रप्रसाद. गुरु आणि शिष्य. दोघांची रामनामावर अलोट व असीम श्रद्धा

महात्मा गांधींनी या भारतासारख्या महान् राष्ट्राच्या स्वातंत्र्याचा ससार माझ व तो डाव कितीहि विकट प्रसंग आले तरी त्यांनी न डगमगता यशस्वी कर दाखविला तो कशाच्या वळावर ? रामनामाच्या ? सर्व सकटप्रसंगी, आपत्काळां सुखानदाच्या वेळी त्यांना जर कोणी आधार दिला असेल तर रामनामानेच हे वेळोवेळी हे त्यांनी कट्टरवाने सांगितले आहे. केवढी अपरपार त्यांची श्रद्धा हे रामनामावर !

शेवटीही रामाची आठवण

त्याच्यावर मृत्यूने घाला घातला त्यावेळीहि आयुष्यातील अग्नेरच्या क्षणी त्यांनी रामनामाची आठवण झाली. त्या दुःख वेदना त्यांना सुसह्य झाल्या असतील. त्या क्षणी जणू रामनाम त्यांना प्रेमाने कवटाळायला त्यांच्याजवळ आले. 'हे राम हे राम !' असे उद्गार त्यांच्या मुखावाटे बाहेर पडले.

आणि नुकतेच दिवंगत झालेले, आपले माजी राष्ट्रपति डॉ. राजेंद्रप्रसादजी ! त्यांचे हातून जीवनभर केवढी राष्ट्रसेवा घडलेली आहे ! त्यांच्याही सर्व आधार रामनामच होता, श्रद्धा तसे फळ ! तुमची असीम श्रद्धा असली म्हणजे हे दोन शब्द केवढी तरी कामगिरी पार पाडू शकतात.

गुरु तसा शिष्य

गुरु तसा त्यांचा शिष्य. डॉ. राजेंद्रप्रसाद यांच्याही मुखावाटे आयुष्याचे अखेरच्या क्षणी 'राम भजो' हेच शब्द बाहेर पडले.

जणू काय आपणा सर्वांना या जगाचा निरोप घेतां घेतां त्या दोनच शब्दां अखेरचा संदेश त्यांनी दिला !

आपण तो झेलू या व या जगात सर्वसमर्थ बनू या.

भगवंताच्या दहा आज्ञा

—स्वामी विवेकानंद

श्रीकृष्णाने गीतेच्या रूपाने अर्जुनास जो गीतामाईच्या रूपाने सदुपदेश केला तो तुम्हां आम्हां सर्वांसाठीच आहे. तो आमचा अमूल्य ठेवा आहे. त्या ठेव्याचे मोजमाप करतां येणार नाही. भगवान् श्रीकृष्णाने अर्जुनास परोपरीने उपदेश केला आहे गीता म्हणजे तो महासागरच आहे. त्या महासागरांतील दहा निवडक व बहुमोल रत्ने स्वामी विमलानंद (रामकृष्णमिशन) यांनी निवडून काढून आमच्यापुढे ठेविली आहेत.

त्या दहाला आपणही पुरक म्हणजे एक अकरावे रत्न जोडण्यात आले आहे. सबंध गीता वाचावी व अभ्यासावी परंतु ज्यांना तेवढी सवड नाही त्यांनी या दहा रत्नांच्या तेजांत वावरण्याचा अवश्य प्रयत्न करावा. भगवंताच्या त्या आज्ञाच आहेत म्हणा ना.

उपदेश गळीं उतरायला व त्याचा योग्य तो उपयोग व्हायला आपली वृत्ति तयार व्हावी लागते. नाही तर उपढ्या घड्यावर पाणी ओतल्याप्रमाणे व्हायचें ! ज्याच्या मनाची तयारी झालेली आहे तोच त्या उपदेशाचे पालन करील व त्यालाच त्याचा उपयोग होईल.

अर्जुन सांगतो—

शिष्यस्तेहं शशि मां त्वां प्रपन्नम्

‘भगवंता ! तुझी आज्ञा पालन करण्याचा मी दृढ निश्चय केला आहे. मी तुला सर्वस्वी व सर्व परीने शरण आलो आहे. तुझ्याशिवाय मला अन्य गति नाही. तूच माझा सर्वाधार. तू मला पदरात घे आणि या कृच्छ्या मडक्याचें पक्कें मडकें बनव. तू याचें काय वाटेल तें कर.’

ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्तं कर्म कर्तुमिहार्हसि

आपल्या धर्मशास्त्रांनीं काय करावें, कसें वागावें यासंबंधी नियम घालून दिले आहेत. त्यांचें ज्ञान आपण संपादन केलें पाहिजे. धर्मशास्त्रकार विचारी होते; अनुभवी

होते. त्याच्या आज्ञा काय आहेत त्या पाहून आपण त्या आचरणांत आणण्यासाठी जरूर झटले पाहिजे.

होय, आम्ही भगवताचें मार्गदर्शन मिळवावे, त्याच्या कृपाछात्राखालीं यावें. परंतु त्यासाठीं मन निर्मळ व्हावें लागते. भगवत् कृपा वाटेला त्याला प्राप्त होत नाही. च्याचीं मनं पवित्र बनली आहेत, निर्मम, निरहकारी झाली आहेत त्याच्याकडेच भगवताची नजर जाते. त्यासाठी धर्मशास्त्राची जरूरी. त्या आज्ञा, ते वागणुकीचे नियम ज्यांनीं भगवत् कृपा प्राप्त करून घेतली अशांनीं घालून दिलेले आहेत.

न त्वं शोचितुमर्हसि-मा शुच

‘कांहींही घडो; वाट्यास काय वाटेला ते येवो; त्याबद्दल तूं दुःख, खेद कांहीं मानू नकोस. नाही! नाही! तूं दुःख करित मुळींच बसावयाचें नाही.’

भगवताची अपेक्षा आहे कीं, तुम्हीं नेहमीं आनंदात रहा. कोणत्याही परिस्थितींत मनाचा समतोल बिघडवूं देऊं नका. सुखदुःख सारखीं माना. कितीहि दुर्घट प्रसंग वाट्यास येवो, धैर्यानें वागावयाचें. निर्धारपूर्वक आलेल्या प्रसंगास तोंड द्यावयाचें. हें सामर्थ्य आपण कसें मिळवायचें ? तेंही पुढें सांगितलें आहे.

पाप्मानं प्रजहिहि

पापी वासना व दुष्ट विचार मनांत केव्हाही येऊ देऊ नका. त्यांच्या बाबतीत हात धुवून मोकळे व्हा.

होय, परंतु तें तरी कसें करायचें ? त्याला मुद्धा सामर्थ्य लागतें ना ? तें कुटून आणायचें ? तेंच तर पुढें सांगितलें आहे.

शुद्धं हृदयदौर्बल्यं त्यक्तवोत्तिष्ठ परंतप

हलकी, क्षुद्रमनोवृत्ति झाडून टाक. त्यापासून मोकळा हो आणि निघड्या जातीनें उभा रहा पाहू.

ईश्वर सर्व शक्तिमान आहे. तो काय करू शकणार नाही. सत्य संकल्पाचा दाता भगवान हें आहे ना माहित ? त्याचें स्मरण म्हणजेच सत्य संकल्प त्याची आज्ञा आहे आम्हांला कीं आम्हीं सारा दुबळेपणा झुगारून द्यावा, आम्ही माणूस बनावें, पुरुषार्थी पराक्रमी बनावे अशी त्याची इच्छा आहे. त्याची आज्ञा आम्ही पाळावयाची नाही काय ? ती विचारपूर्वक आपण पाळण्याचें ठरविले तर दुष्ट विचार दुबळ्या भावना व सारा कमकुवतपणा आमच्यातून हा हां म्हणतां नष्ट झालाच पाहिजे. आमच्या वाऱ्यालाही त्यांनीं उभे रहातां कासा नये.

अरे खरंच ! तरीही हृदय दौर्बल्य दूर होत नाही. हें दौर्बल्य महाकठीण आहे. हें चिकटलें आहे एकसारखें ! काय करावें याला ? सांगतो—

योगाय युज्यस्व-मामिच्छाप्तुं

त्यासाठी मी योगाचें आचरण करीन. योगानें सांगितलेल्या मार्गानें जाईन व भगवंताच्या भेटीची स्वतःला तळमळ लावून घेईन.

जामे व्हा, जागा अशी भगवंताची आज्ञा आहे. परंतु त्यासाठी आपण योगाची कास घरली पाहिजे. योग आचरणात आणला पाहिजे. त्याच्या भेटीची आम्हाला ब्रवरदस्त तहान लागली पाहिजे. त्यासाठी जीव कासावीस झाला पाहिजे. तडफडला पाहिजे. धडपडला पाहिजे. परंतु त्याच्या भेटीची इच्छा तरी कधी होते का आम्हाला ? मग हुंरहूर, तळमळ राहिली वाजूला ! मग त्यासाठी काय करायचें ?

अनित्यम सुखं लोकमिमं प्राप्य भजस्व माम्

ज्या जगात तुम्हीं वावरतां तें हें जग अशाश्वत व दुःखपूर्ण आहे. येथें शाश्वत किंहीं नाही आणि येथें आनंदालाही थारा नाही. मग काय बरें याचा उपयोग ? मग याचा नाद सोडून माझ्यामार्गे भगवत्चरणामार्गे लागावयाचें. तो शाश्वत, नित्य व ज्ञानदाता आहे.

देवीच्या भेटीची, त्याच्या प्राप्तीची इच्छा केव्हा बळावते ? ज्यावेळीं हें जीवन क्लेश आहे, टाकाऊ आहे, सभोवार जें पसरलेले आहे व ज्याबद्दल माया, ममत्ता इत्ये तें सारें असार, क्षणभंगूर व शेवटीं दुःखाला कारण होणारें आहे, त्यात 'राम' नाम आणि कांही नाही. मग त्याचा लोभ का बरें धरावयाचा ? त्यासाठी आपण भक्तीची, भजनाची कास घरावयाची. त्याच्या चितनाकडे वळावयाचें. तेंच सर्वस्व व आधार व तेंच तारक असें समजावयाचें; देवाची भक्ति, त्याचें भजन, त्याचें आचरण कसें असावें माहीत आहे का ? भजन म्हणजे आपल्या सभोवार आपण ऐकतो गोगाट नव्हे बरें का ! मग कसें ?

बीजं मां सर्वभूतानां विद्धि-मे रूपं मिदं

प्रपश्य सर्वाणि भूतानि मत्स्थानित्युपधारय

सर्व प्राणिमात्रांच्या ठायी मी वास करीत आहे. मी बीजरूपानें प्रत्येकांत आहे. प्रथम तर त्यांचें अस्तित्व तुझ्या सभोवार जे निरनिराळे आकार निरनिराळी स्वरूपें दिसतात ती सारी माझीच ही गोष्ट तूं मनाला पटवून घेतली पाहिजे. सर्वांच्या ठायीं आहे आणि सर्व माझ्या ठायीं आहेत. ही खूणगांठ मनाला पटली पाहिजे. हीच तर गुफाकिल्ली आहे. ती घे तूं प्रथम इस्तगत करून.

अशा रीतीने भगवंताने काय बरे सांगितले ? कोणाचाही तिरस्कार करू न. एखाद्याचा तिरस्कार करणे, एखाद्याला हडहड करणे म्हणजे ते मलाच पावन होते तो माझाच तिरस्कार होतो. किती बहुमोलाचे शब्द आहेत हे !

आमच्या सभोवार आम्हाला जे नातलग, सगेसोयरे, शेजारी पाजारी, शास्त्रज्ञ वगैरे जे जे कोणी दिसतात ती ती सारी माझी रूपे, ती सारी माझी लीला, आहे समज. त्या सर्वांच्या ठायीं तू मला पहा. त्याची सेवा कर. त्याच्या उपयोगी त्यांची सेवा म्हणजेच माझी सेवा. त्या सेवेच्या द्वारे तू माझ्याजवळ येशील.

नियतं कुरु कर्मत्वं-कार्यं कर्म समाचर

मुक्तसंगः समाचर-कुरुष्व मदपेणं-निमित्तं मात्रं भव

‘तुझ्या वाट्यास जे काही करावयाचे आले असेल ते नेहमी मन लावून व आठवण ठेऊन कर. तुझे कर्तव्य तू कौशल्यपूर्वक सपूर्ण मनापासून व आनंदाने पाडण्यासाठी झटले पाहिजे. त्याच्यावर कोणत्याही प्रकारच्या लोभाची पुटे चढवू नये. स्वार्थ रहित व निर्लोभपणे जे काही करावचे ते कर. ते मी तुझ्यावर सोपवलेले काम आहे या भावनेने कर. तू माझे हत्यार आहेस या भावनेने कर.

तुम्ही कोणत्याही अवस्थेत व कोणत्याही अधिकार पदावर असा. हा तू तुम्ही पाळला पाहिजे. त्यात तुमचा मोक्ष आहे. परंतु असे घडणे किती कठीण नाही का ? मग हे कसे पार पाडायचे ? याला मार्ग कोणता ?

ते सांगितले आहे पुढच्या आज्ञेत. पहा बरे !

बुद्धियोग मुपाश्रित्य मच्चित्तः सततं भव

मस्यैव मन आधत्स्व मयि बुद्धिं निवेशय

‘तू बुद्धियोगाची कांस धर आणि नेहमी माझ्या चिंतनात रहा. दुसरा कोणताही चाला मनाला लागू देऊ नको. मन सैरावैरा धांवते, पळते ना ! माझे चिंतनाची त्याला लगाम घाल. मन सतत माझ्यावर केंद्रित कर मलाच सर्वस्व मना

भगवंताची ही शेवटची आज्ञा म्हणतां येईल. योग नित्यानित्य, विवेक समदर्शन आणि कर्मयोग या सर्वांना स्थिरता केव्हा येईल ? आम्ही देवाचे साक्षी मानू व स्वीकारू तेव्हा. आमचे मन आणि बुद्धि आम्ही त्याच्या चरणीं समर्पित के पाहिजेत. त्यासाठी मनाला खेचण्याचा प्रयत्न सतत चालू ठेविला पाहिजे. कारण भारी ओढाळ आहे.

या सर्व आज्ञा पालन करण्यासाठी झटत असतांही पदोपदी अडचणी येता त्यांच्यापायी जीव अगदी हैराण होतो. याचीही भगवंताला जाणीव आहे. म्हणूनच आश्वासनपूर्वक शेवटी सांगितले आहे की—

प्रतिजाने प्रियो ऽ सि मे

हे घे माझे आश्वासन, बरे ! तू मला प्राणाहूनही प्रिय आहेस ! आणखी काय पाहिजे तुला ?

प्रत्येकाने या आश्वासनावर श्रद्धा ठेऊन आपला जीवनक्रम आखला पाहिजे. त्यातच सुख आहे. आम्ही कसेही असलो तरी तो कृपाळू देव आम्हाला दूर लोटणार नाही. या जगात आमची दया कोणाला नाही आली तरी त्याला आल्याशिवाय रहाणार नाही. कारण तो आमचा जन्मदाता, निर्भिता. त्याला आमची काळजी असणारच ही श्रद्धा आपण बाळगली पाहिजे. व त्या श्रद्धेच्या शात छायेखाली रात्रदिन वावरले पाहिजे. आम्ही वाईट, बरे, पापी, दुराचारी कसेही असलो तरी त्याचें लक्ष आमच्यावर सतत असणारच.

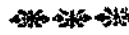
आणि आम्ही निर्मळ, शुद्ध मनाने त्याचें चिंतन केलें, त्याचा ध्यास घेतला, प्रत्येक गोष्ट त्याच्यासाठी व त्याच्या नावे करावयाची या धोरणानें वागू लागलों तर तो किती प्रेमाने आमच्याजवळ येईल व आम्हाला प्रेमानें कुरवाळील याची कल्पनाही करवणार नाही.

भगवताच्या या दहा आज्ञा आमच्या दृष्टीसमोर सतत राहोत व त्याप्रमाणें आचरण करण्याचे सामर्थ्य आम्हाला प्राप्त होवो हीच प्रार्थना.

लहान मुलांच्या आंकडीवर

जुने आणि प्रसिद्ध औषध

जयकर्स चिल्ड्रन्स कन्व्हलशन् रेमेडी

मोल प्रो जगकर ब्रदर्स, ६६, मरीन ड्राईव्ह, मुंबई १.

: स्टॉकिस्ट :

कांचनलाल वाडीलाल कं. — दवाबझार, मुंबई २.

मी व माझे अस्तित्व

लेखक : केशव कृष्ण प्रधान

लेखांक ७ वा

महापुरुषाची भेट ही एक अनन्यसाधारण बाब असते. 'व्यतिशजति पदार्थान अतरः कोऽपि हेतुः' या श्रीकालीदासकवीच्या उक्तीप्रमाणे महापुरुषाचे दर्शन झाल्यानंतर त्याच्याबद्दलची ओढ मानवी मनाला निव्वळ वेडच लावते. अंतरंगातील सर्व सुप्त विचार, आशा-आकांक्षा, इतकेंच नव्हे तर अंतःकरणांत खोलखोल दडलेल्या सर्व सुप्त उर्मा जागृत होऊन त्या महापुरुषाकडे आपणांस एकदिलाने ओढू लागतात. लोहचुंबकाची व त्यांची घट्ट मिठी पडल्याशिवाय चैन पडत नाही. महासागर पूर्ण भरती झाल्यानंतर पौर्णिमेच्या चंद्राकडे थैमान घालणाऱ्या लाटांनी ओढला जातो, अगदी त्याप्रमाणे मानवाचा त्याच्या सर्व आंगोपांगांनी महापुरुषास मिळण्याचा प्रयत्न सुरू होतो. महापुरुषाच्या व आपल्यामधील अंतराची पर्वा न करिता हवेच्या कणाकणा-मधून ती अतिद्रीव ओढ आपणास त्या महापुरुषाकडे ओढू लागते. माझे अगदी तशीच स्थिती झाली. दुसरे दिवशी बरोबर चार वाजता माझ्या नकळत माझे पाय त्या महापुरुषाच्या मंदीराकडे मला ओढू लागले व त्या स्थितीत मी कधी त्या महापुरुषाकडे जाऊन बसलो हे माझे मलाच समजले नाही. मला पहाताच आपले कमलनयन किंचित विस्फारून व ज्या योगे विश्वातील चराचर मोहीत होतील अशा तऱ्हेचे दिव्य आणि मोहक हास्य मुखमंडलावर विराजीत करून त्या महापुरुषाची अमृतवाणी गगौघासारखी स्रवू लागली.

“पंचमहाभूतापासून निर्माण झालेला गुप्ता देह त्यांतील घडपडणारे मन व बुद्धी व त्यांतून वर उफाळू पहाणारा सचीतानंद स्वरूप, चैतन्यानें सुसमुसलेला, परमात्मप्रभूचा प्रतिनिधी आत्मस्वरूप खरा जो तू, हे सर्वच मला स्पष्टपणे दिसत आहे. आणि म्हणूनच माझ्याकडे तू वारंवार यावेस असें मला वाटतें. गरुडपक्षी कसल्याही कणखर पिंजऱ्यात कोंडला तरी तो पिंजरा फोडून बाहेर आल्याशिवाय रहात नाही. तुरंगाच्या भिंती, लोखंडी गज, स्वातन्त्र्यइच्छूवीराला किती दिवस कोंडून

ठेवणार ? भोवतालचे जीवन, मनात उठलेली भावनांची अवंत वादले किंवा बुद्धीने थेट आकाशापर्यंत मारलेली झेप, मानवाला कधी ना कधीतरी मायेच्या पिंजऱ्यातून बाहेर काढून मुक्त स्थितीत नेल्याशिवाय रहाणार नाही. नाट्यसृष्टीने इतस्ततः विखुरलेली कोटी कोटी आमीषे, तकलादी विषयसुखाची मायेने दाखविलेली प्रलोभने, सत्यशोधार्थ तळमळणाऱ्या भवपथावरील वाटसरूस विभ्रस्वरूप न होता मार्गदर्शक होऊन सत्य, शिवं, सुंदरम् चा साक्षात्कार क्षणार्धात करून देतात. अशी माझी खात्री आहे. परंतु त्याने सत्याचा शोध मात्र सोडतां कामा नये.

मानवी जीवन

आपण कालच काय बोलत होतो बरे ? हरघडीला विविध रंग धारण करणाऱ्या मानवी जीवनाविषयी नव्हे का ? हो. मानवी जीवन हे आशानिराशा, सुखदुःख, सौंदर्यकुरूपता, सत्यअसत्य, ह्या विविध रंगातून एकसारखे पुढे धावत असते. व ह्या जीवनाचा रथसारखी मनबुद्धीमागील परमात्मरूप आत्मा जसा काहीं आपला काहींच संबंध नाही, अशा तऱ्हेने ह्या जीवनाच्या विविध रंगाकडे खुशाल पहात स्वस्थ असतो. एकदां का आपल्याला त्याची अनुभूती आली म्हणजे ह्या मानवी जीवनातल्या विविध चळवळीकडे पाहताना मानवाच्या नेत्रात कांही औरच जिवंत असे सौख्य विलसू लागते. व त्याची मनबुद्धीच काय पण शरीरसुद्धा तेजस्वी दिसू लागते. तू कधी तरी संध्याकाळीं अगदीं सूर्य मावळताना हिरवळ पसरलेल्या विस्तीर्ण मैदानात फिरावयास गेला असशीलच. त्यावेळीं आजूबाजूचा सर्व प्रदेश कसा निळसर पिवळ्यातावळ्या रंगानी भरून जातो, अगदीं त्याप्रमाणे मानवी अंतःकरणात आत्मज्ञानानंतर असें सर्व तऱ्हेचे इंद्रधनुष्यातील रंग स्वेच्छेनें स्वेळू लागतात. मी तुझ्याशी बोलत असताना हे सर्व अनुभव मला येत आहेत. व ते सर्व अनुभव जसेच्या तसे तुला एकदा काहीं बाकी न ठेवता देऊन टाकावे अशी मला तीव्र इच्छा होते. ये अगदी माझ्या जवळ येऊन बस. माझ्या श्वासाशी तुझा श्वास एकरूप करून मी तुझे वाऱ्याप्रमाणे गति असलेले, सोऱ्याच्या ताजव्याप्रमाणे अति कंपीत, असें मन क्षणार्धात नाहीसे करून टाकतो. अरे मानवी बुद्धी म्हणजे काय ? तो मानवी मनांचाच एक सूक्ष्म भाग आहे. मानवी मनात उठलेली वादले शमवून त्यातील काही विचारांना निश्चयान्मक स्वरूपाकडे नेण्याचा फसवा प्रयत्न करणारी ही बुद्धीबाई इंग्रजीत Old dome म्हणतात ना तशी. आपण तिला आजीबाई म्हणतो. एरवी जगांत थेट अश्मयुगांपासून तो हल्लीच्या थेट वातायनाच्या युगापर्यन्त, आधी-भौतिक सृष्टीत उत्कांती करून सुद्धां मानवाला खरेखुरे शाश्वत सुख देण्याच्या बाबतीत पुन्हा ही कोरडी ती कोरडीच. जगातील सर्वोत्कृष्ट वाङ्मयातून, काव्यांतून,

तात्विक गुढगुजनातून, मानवाला परमानंद सागराच्या अगदी किनाऱ्यापर्यंत पोहचवून त्याला वितर्काने, पाडीत्याने, विद्वतेने मागे ओढणारी हीच ती बया. तू माझ्या अगदी जवळ बसलास तर माझा श्वास तुझ्या श्वासाशी एकरूप होईल व मग मी तुझ्या मन बुद्धीचे संपूर्ण निराकरण केल्याशिवाय रहाणार नाही. अरे अनंत कालपर्यंत जीवनाच्या विविध आगोपागाचा खोल विचार करून थेट गरीबापासून क्रांतीधर्मापर्यंत सर्व जीवने स्वतःच्याच अतर्यामी जगून मानवी अतःकरणात उत्पन्न हाणाऱ्या विकार व विचाराची एकरूप होऊन, मानवाचा विविध आनंद व दुःख ह्यांच्या सर्व अवस्था आपल्याच ठिकाणी कल्पून, महाप्रयासाने मी मानवी मनबुद्धीमागे जाऊन आत्मस्वरूपामध्ये स्थित झालो आहे. सतत आत्मस्वरूपाच्या अनुभवासुळे मानवी मनात व बुद्धीत काय काय आहे हे मला कळून चुकले आहे. इतकेच नव्हे तर बाहेर पसरलेल्या ह्या अफाट पृथ्वी आप तेज वायू व आकाश यांनी बनलेल्या सृष्टीमागील स्थीर परमात्मस्वरूपाचा अनुभव मला आल्यामुळे मला माझ्या या लहानशा देहातील पृथ्वी आप तेज वायू व आकाशांचे मिश्रण त्यातील मन आणि बुद्धी व त्या मागील आत्मदेव याचा सतत अनुभव येत राहिल्यामुळे तोच अनुभव मी इतरांस देण्यास परमेश्वररूपेने क्षम झालो आहे. या अनुभवामुळे माझ्या भोवताली पसरलेल्या व माझ्या देहातून बाहेर पडणाऱ्या दिव्य बलयाच्या कक्षेत तू एक क्षणभर तरी येऊन बसालेस अशी माझी इच्छा आहे. महासागरात उठलेली एखादी प्रचंड लाट सर्व लहान लाटाना जशी आपल्या पोटात घेते व आपल्याशी एकरूप करून टाकते, त्याप्रमाणे मला तुला एक माझा अविभाज्य भाग बनवून घ्यायचा आहे. तुझ्या व माझ्या जीवनातील ही महामगलमय घटना घडविण्यास मी अगदी उत्सूक झालो आहे.”

माझी बेभान अवस्था

त्या महापुरुषाच्या दिव्य अमृतवाणीने माझे सर्व अंग व वृत्ती थरथरून भरून आल्या. वसतऋतुच्या आगमनावरोबर वेलीवेलीच्या, वृक्षावृक्षाच्या, फुलाफुलाच्या अंतरंगात अमृतसाव भरभरून वाहू लागल्यावर ती जशी बहरून येतात, तशी माझी स्थिती झाली. व त्या महापुरुषाच्या भोवताली पसरलेल्या त्या दिव्य वातावरणात एक पाऊल पुढे टाकताच जागव्याजागी निमीषार्धात मला ह्या जगातून मन बुद्धी विरहीत होऊन मी दूर कोठेतरी एका दिव्य स्थळी गेलो आहे असे वाटू लागले. माझे हात, पाय आणि डोळे अतिशय बपीर व जड झाल्यामुळे मला बाह्य जगाचा पूर्णपणे विसर पडला. समाधी समाधी म्हणून जी काही म्हणतात तशी काहीशी अवस्था मला जाणवू लागली. माझी बाहेरील जगाची शुद्ध जाऊन इळू इळू मला आतील अतींद्रिय अफाट अशा विश्वाची जाणीव होऊ लागली. मला वाहू लागले की मी स्वतःच एका महान् दिव्य स्वर्गीय सगीताचा आलापच बनलो

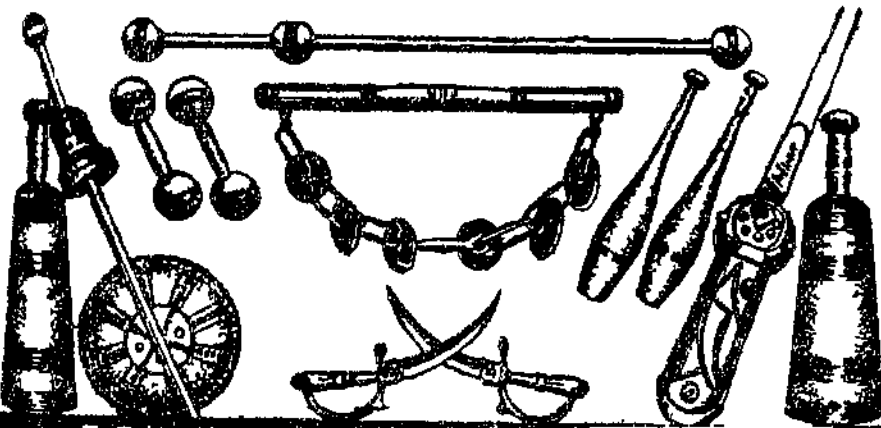
आहे. क्षणांत वाटले की मी पृथ्वीतलावर अनुभवीत असा एक दिव्य सुगंध झालो आहे किंवा नवपरीणीत युवक यूवतींच्या हृदयात निर्माण होणारे दिव्य प्रेम ते मीच की काय ? अशा स्थितीत मी किती वेळ होतो हे मला सांगता येत नाही. परंतु जेव्हां मी जागृतावस्थेत आलो तेव्हा मला असे वाटले की अमृतांनी भरलेला माझ्या हृदया दिव्य कलश मी स्वप्नात कोठेतरी दूर एका सुंदर उपवनात विसरून आलों आहे.

मी या महापुरुषाच्या दिव्य चरणाला स्पर्श करून बाहेर पडलो, व घरच्या झपाळा लागलो. रस्ता नेहमीप्रमाणे माणसानी व वहानानी गजबजलेला होता. परंतु मला मात्र मी माझ्याच घरात दालनादालनांतून एखादा महासमारभ चालावा आसमंतात सर्व बाजूला दिव्य सुगंध व वाद्याचा मज्जळ आवाज असावा व त्यातून धुद होऊन चालावे. याच बुद्धीत मी केव्हा घरी येऊन पोहोचलो ते माझे मलाच कळे नाही.

जनतेचे आरोग्य म्हणजेच राष्ट्राचे सामर्थ्य

राष्ट्र सामर्थ्यवान बनविण्यासाठी बलवान बना:-यासाठी लागणारी हरेक तऱ्हेची उपकरणे म्हणजे डंबल्स, लेझीम, मुगदुल, यासारखा सर्वश्रेष्ठ व उत्तम तऱ्हेचा माल बनविण्यात येतो.

आम्ही कादिवली टिचर्स ट्रेनिंग इन्स्टिट्यूट, डि. स्कूल बोर्डे, जिल्हा परिषद, नगरपालिका, ग्रामपंचायती, व्यायामशाळा, विकास केंद्रे, याना माल पुरवितो. अधिक माहिती आणि कॅटलॉगसाठी लिहा: ..

लक्ष्मीविजय वुडन आर्टिकल वर्क्स, ८५ बापू रोड स्ट्रीट, जोश्याजी मोहल्ला, मुंबई २

श्रीरामः आणि श्रीकृष्ण

लेखक : त्रिविक्रम

कोणत्याही देशांतील समाजाचें अंतर्गत व स्वभाव विशेष यांची कल्पना करून घ्यावयाची असल्यास त्यांच्या इष्टदेवतांकडे लक्ष पुरवावे म्हणजे सहजासहजी तत्संबंधी कल्पना करतां येते. कारण त्यांचाच आदर्श सतत त्यांच्या दृष्टीपुढें असतो. त्यांचे अनुकरण करण्याचा यथाशक्ति प्रयत्न त्यांच्याकडून होत असतो.

आपला हिंदुसमाज जास्तीत जास्त कोणत्या देवताना भजतो व पुजतो! राम आणि कृष्ण. कोणी रामाचे भक्त असतात तर कोणी कृष्णाचे आणि कोणी कोणी दोघांचेही. यापैकीं श्रेष्ठ कोण ? राम की श्रीकृष्ण ? ही तुलना करणे कठीण आहे व ती योग्यहि ठरणार नाही. त्या दोघांच्या बाबतीत व प्रकृती स्वभावांत सारखेपणा आहे व भिन्नपणाही आहे. परंतु दोघेहि पुरुषोत्तम आहेत हें निर्विवाद होय ज्याच्या त्याच्या भावनेप्रमाणें जो तो त्या त्या पुरुषोत्तमाकडे आकर्षिला जातो एवढेंच.

जीवन म्हणजे कठोर व्रत

श्रीरामचंद्राचे चरित्र आपणास काय शिकविते ? जीवन हें एक कठोर व्रत आहे आयुष्याच्या अखेरच्या क्षणापर्यंत पोहोचणारी ही एक प्रकारची शिपाईगिरी आहे म्हणा ना. स्वतःच्या हितापेक्षा दुसऱ्याच्या हितासाठी झटावयाचें, तुमच्या मनांत नानाप्रकारच्या आशा आकाक्षा व अभिलाषा वास करीत असतील, स्वतःसाठी किंवा आपल्या जिवलगसाठी अमुक करावें असे वाटत असलें तरी इतरेजनाच्या बाबतीत आपले कर्तव्य कोणतें तें ध्यानीं आणून त्या भावना आतल्या आत दाबून टाकाव्य लागतात, त्यांचा होम करावा लागतो. हू कीं चून करतां निमूटपणे कर्तव्य पालनासाठीं झटावे लागतें. फार काय ? जीं सर्वस्व आपलीं ज्यांच्यावर असीम प्रेम त्यांनाही हुं लोटावे लागतें. आपल्या आकाक्षाबरोबर त्यांच्याही आशा आकांक्षाच्या समीप असून कुंडांत फेकाव्या लागतात. आणि त्याही दुःख न करतां अगदीं निमूटपणें !

हेच रामचरित्राचें सार

राम चरित्राचे सार जर कोणते असेल तर ते हेंच होय. रामाची पितृभक्ति, गुरुभक्ति, एक पत्नी व्रत व पत्नीवरील निस्सीम प्रेम, बहु प्रेम, प्रजापालन, कोणतेही क्षेत्र घ्या. राम प्रत्येक क्षेत्रात पराकोटीला जाऊन पोहोचला आहे. त्याला सर्वांसाठी असीम त्याग पत्करून झटावे लागले.

त्याने आपल्या जीवनाचें क्रीडागण नाही बनविलें. ख्याली खुशाली, सुखविलास यातच तो कधी रमला नाही. कधी दोन घटका गापा मारण्यात त्याने खर्च केल्या नाहीत. त्याला त्यासाठी वेळच नव्हता. त्याच्या रोजच्या वेळापत्रकातून हास्यविनोदाला किंवा थडामस्करीला स्थान नव्हतें. कर्तव्यपालन, कितीही कठोर व्हावे लागलें तरी कर्तव्यपालन हाच त्याने गिरविलेला जिवन मंत्र होता.

रामापुढे जायचें आणि उभा रहावयाचें तर त्यानें सारीं पापे, सारा दुष्टपणा व अहंकार साफ नाहीसा करून उभा राहिले पाहिजे. इतरास तेथें स्थान नाही.

रामाची न्यायनिष्ठता

राम न्यायनिष्ठूर होता. त्यानें न्यायापुढे आपली प्रिय पत्नी पाहिली नाही कीं प्रियतम बंधूही पाहिला नाही. न्याय म्हणजे न्याय. तो सर्वांना सारखा. त्याच्या हातांतील न्यायाचा तराजू कोणीही पुढें आला तरी तो जरासुद्धा खालवर झाला नाही. त्याच्या जीवन चरित्रांत जशी कठोर न्यायनिष्ठूरता आढळून येते तशी तुम्हांला इतरत्र क्वचित्च आढळून येईल.

स्वजनावद्दल त्याच्या अंतःकरणात अपरपार प्रेम होते. परंतु त्या प्रेमापार्यां त्यानें आपल्या कर्तव्य पालनांत कधीही चुकारपणा केला नाही. स्वजनांवरील संकट-प्रसंगी धांवून जायला त्यानें कधी आळस केला नाही, परंतु तेथेही त्याने कर्तव्याचरणाला अग्रस्थान दिलें.

श्रीकृष्ण महात्म्य

आणि आतां आपलें दुसरें थोर दैवत श्रीकृष्ण, हें दैवत कसे होते ? तसाच पराक्रम व पुरुषार्थ. कर्तव्य पालनावद्दल तीच कठोरता. पितृभक्ति, गुरुभक्ति, स्वजनप्रेम, कुटुंबप्रेम, भूतदया, मित्रप्रेम सारें येथें श्रीरामचंद्राप्रमाणेच पहायला मिळतें. तीच सत्यनिष्ठा, तेच जीवन पावित्र्य, धर्मरक्षणासाठीं तीच तळमळ. हें सर्व समसमान असले तरी हे जीवन म्हणजे एक कठोर व्रत आहे असें त्यानें भासविले नाही. जीवन म्हणजे मंगलोत्सव. जीवन हे व्रत असलें तरी आनदाचा, उत्सवाचा उपभोग घेत घेत ते पाळावयाचें. कृष्णही कर्तव्यकठोर कमी नव्हता. वेळ आन्ही तेव्हां धर्मरक्षणासाठीं

साई ... ३

त्यानें कंसाचा वध करायला कमी केले नाही. जरासधाचा नशा वेळोवेळी त्यानें उतरविला, परंतु त्याचबरोबर गोकुळांतील आनंद त्यानें छुटला. गोपगोपीबरोबर लीला केल्या, त्याचप्रमाणे कुरुक्षेत्रावर दुष्ट कौरवाचा संहार करण्यासही त्यानें कमी केले नाही. प्रसंग येईल तसे वागायचे. सुख दुःख आनंद विलास सर्वांचा उपभोग ध्यावयाचा. परंतु धर्मासाठी धर्मरक्षणासाठी वेळ येईल तेव्हा कर्तव्य कठोर बनावयाचे.

कृष्ण जवळचा वाटतो

असें आहे कृष्णाचें जीवन. कृष्ण त्यासुळे लहानापासून थोरापर्यंत सर्वांना अधिक जवळचा वाटतो. तो बाळपणी खूप खेळला बागडला, दही, दूध लोणी चोरून खायला व आपल्या मित्रांना द्यायला त्याने कमी केले नाही. कृष्णाने आपल्या मित्रासाठी-अर्जुनासाठी वेळ आली तेव्हां सारथ्य स्वीकारले. त्यांत त्याला कमीपणा नाही वाटला. रामाच्या दरवारांत जायचे तर साध्यासुध्या माणसाला सकोच वाटायचा, परंतु कृष्णाचा दरवार सर्वांना खुला. गरीब सुदामा त्याच्या अंतःपुरांत जाऊ शकला ! उद्धव आणि कृष्णाचें नाते कोणत्या प्रकारचे होते ? तेथे सकोचास स्थान नव्हते. कृष्णाच्या दरबारात शिष्टाचार नव्हता. कोणी कुटेही वसावे व उठावे.

अशारीतीनें या दोन पुरुषोत्तमांच्या ठायी आपणांस वर वर पहाता थोडा थोडा फरक आढळून येतो. दोघांचीही उपासना फलदायक होऊ शकते. कारण दोघांनीही आपले जीवने कर्तव्यपालनासाठी नीति व धर्म याचें रक्षण करण्यासाठी आणि जगाच्या कल्याणासाठी खर्च केले.

दोघांचेही निस्सीम उपासक

राम आणि कृष्ण या दोघांचेही निस्सीम उपासक आढळून येतात. रामाच्या उपासनेत थोका कमी आहे. तेथे अवःपाताला स्थान नाही. शुद्ध पवित्र अतःकरण बनवून रामभक्तीकडे वळावे लागतें. तेथें पतन होण्याची धास्ती नाही. परंतु कृष्णाची उपासना मोहक असली तरी तेथे पतनाला जागा रहाते. परंतु कृष्णभक्तीकडे लोकांचा ओटा अधिक. याचे कारण तेथें मोहकपणा आहे. गोपी बनून कृष्णाची भक्ती करावयाची हे व्रत सर्वांनाच साधण्यासारखें नाही. मनुष्याला भोगवृत्ति सर्वसाधारण आहे. कधी त्याचें मन विचलीत होईल सांगतां येणार नाही. फार जपून पाऊल-टाकावे लागतें.

- पुरुष आणि स्त्री ही भिन्न प्रकृतीची माणसे आहेत. पुरुषानें पुरुषाप्रमाणें वागून पुरुषार्थ गाजवून दाखवावा व स्त्रीने स्त्रीप्रमाणे वागून आपलें कर्तव्य पालन करावें. पुरुषाने स्त्री होण्याचा किंवा स्त्रीने पुरुष होण्याचा प्रयत्न केव्हाहि करूं नये. त्यांत

निश्चितपणे हानी आहे. पुरुषानें स्वतः स्त्री आहे अशी भावना करून गोपीव्रत पाळायचे व त्याद्वारे श्रीकृष्णाची भक्ति करायची यात अधोगती आहे. फार फार कठीण व्रत आहे ते. कधी पतन होईल सांगता येणे कठीण आहे. मग अशा धोक्याच्या व्रताकडे आपण का बरे वळायचे ? श्रीकृष्णाची राधा होऊन किंवा गोपी होऊन भक्ति करावयाची हा मार्ग या देशात कित्येकानी स्वीकारला, परंतु त्यात पतन पावलेले फार व तरले असे अल्पपच. मग कां स्वीकारा तो मार्ग ? रामभक्तीचें तसे नाही. तेथे पतनाला जागाच नाही. हनुमान, रामदास, तुळसीदासासारखे, रामभक्त ध्यानी आणा म्हणजे हे कोडे उलगडेल. मिरावाईला गोपीभक्ति शोभली कारण ती स्त्री होती हे आपण विसरता कामा नये.

कृष्णोपासना म्हणजे काय ?

कृष्णाची उपासना करणे म्हणजे धर्मनिष्ठ व सत्याचा पाठ पुरावा करणारा होणे, अधर्माचे निर्दाळण करणे, अन्यायाचा प्रतिकार करण्यासाठी झटणे, औदार्य, शौर्य व विद्वता वेळ येईल त्याप्रमाणे प्रगट करणे. कृष्ण जाता होता, योगी होता तसाच भोगीही होती. आम्ही भोगी होण्याकडे लक्ष देणार. त्यात पुरुषार्थ कसला आला आहे ? आपण श्रीकृष्णाप्रमाणे ज्ञानी व योगी होण्यासाठी प्रथम झटले पाहिजे.

राम आणि कृष्ण हे आरंभी सांगितल्याप्रमाणे दोघेही श्रेष्ठ व पुरुषोत्तम, परंतु ज्याच्याठायीं जे अंतर आढळून येते ते दाखविण्याचा व आपण कोणत्या बाबतींत सबरदारी घेतली पाहिजे याची जाणीव करून देण्याचा अल्पसा प्रयत्न या लेखात करण्यात आला आहे. वाचकानी हमक्षीर न्यायाने त्यातील रहस्य जाणावे व स्वीकारावे.

ए. आर. सावंत अँड ब्रदर्स

३६३, मंगळदास मार्केटसमोर, मुंबई नं. २. टेल. नं. २२८४४

तयार कपडे, सर्व प्रकारची होजियरी तसेच टॉवेलस, चादरी व पडद्यांचे कापड मिळण्याचे एकमेव ठिकाण. होलसेल व रिटेलर्स